

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-16>

УДК 378.433

Воробйова О.П.

Інститут вищої освіти

Національної академії педагогічних наук України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Стаття розкриває сутність системи забезпечення якості вищої освіти в умовах реалізації Болонського процесу. Аналізуються процедури та механізми становлення системи забезпечення якості вищої освіти у ЄПВО та для полегшення процесу реформування вищої освіти, гармонізації законодавства та збільшення мобільності запроваджено Болонську структуру трьох циклів навчання; затверджено європейську систему залікових одиниць; надано університетську автономію та визначено чотири її складові; розроблено НРК; запровадження Національних систем забезпечення якості; розроблено «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському освітньому просторі вищої освіти»; визнання кваліфікацій інших країн.

Ключові слова: вища освіта, управління вищою освітою, якість вищої освіти, забезпечення якості вищої освіти, автономія університету.

Vorobyova Oksana

Institute of higher education of the

National Academy of Educational Sciences

A EUROPEAN DIMENSION FOR QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION

Summary. This article reveals the essence of the quality assurance system of higher education in the context of the implementation of the Bologna Process. The procedure and mechanisms of formation of the system of quality assurance of higher education in the European Higher Education Area are analyzed. In line with the active process of developing a globalized society, the European Higher Education Area (EHEA) was created to facilitate the process of reforming higher education, harmonizing legislation and increasing mobility; introduced the Bologna structure of three cycles of training – obtaining a bachelor's degree, a master's degree, a doctor); Approved European Credit Transfer System (ECTS) – the system facilitates recognition of learning outcomes from different countries); University autonomy was granted and its four components – organizational, financial, personnel and academic – were determined; The National Qualifications Frameworks, the Qualifications Frameworks, FQ, have been developed – the main goal is to increase the possibilities of transition between levels, increase transparency, ensure the quality of qualifications and their compliance with labor market demands; the introduction of the National Quality Assurance Systems (NQA) – the establishment of the process of evaluation, monitoring, support, support and improvement of quality, includes three components of the process – internal, external and evaluation by independent agencies; Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) have been developed and revised to support the quality assurance process; recognition of qualifications from other countries is an appendix to the diploma developed jointly by the European Union, the Council of Europe and UNESCO, which is a description of knowledge, skills, competences, graduates to promote academic mobility.

Keywords: higher education, higher education management, higher education quality, higher education quality, autonomy of the university.

Постановка проблеми. Основним завданням Болонського процесу є створення єдиного європейського простору вищої освіти, а саме – забезпечення якості вищої освіти, прийняття спільної системи освітніх кваліфікацій і наукових ступенів, що підвищить можливість працевлаштування випускників європейських вищих навчальних закладів і покращить конкурентоспроможність європейської системи освіти на світовому рівні. Основні положення викладені у певних міжнародних документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному науковому доробку питання якості вищої освіти активно досліджувалося провідними науковцями – В. Зінченко, М. Кисіль, В. Лутовий, П. Саух, Ж. Таланова, С. Цимбалюк, Я. Яхніна та ін. Проте є певні дискусійними питання щодо забезпечення та вдосконалення якості вищої освіти.

Метою статті є розгляд становлення системи щодо забезпечення якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час проведення першого глобального форуму щодо забезпечення якості, акредитації і визнання кваліфікацій у вищій освіті за підтримки ЮНЕСКО розглядали питання щодо розширення прав і можливостей студентів, забезпечення рівного доступу до освіти та питання забезпечення якості освіти [9]. Другий глобальний форум щодо забезпечення якості, акредитації і визнання кваліфікацій у вищій освіті «Розширення доступу до якісної вищої освіти» піднімав питання щодо важливості розвитку дистанційної освіти та розробки механізмів забезпечення якості дистанційної вищої освіти, адже цей вид навчання охоплює велику кількість споживачів послуг у всьому світі [15]. Третій гло-

бальний форум щодо забезпечення якості, акредитації і визнання кваліфікацій у вищій освіті «Учні та нові простори вищої освіти: виклики забезпечення якості та визнання кваліфікацій» розглядав питання що стосуються середньострокової Стратегії ЮНЕСКО щодо глобалізації та вищої освіти у контексті міжнародного забезпечення якості, акредитації та визнання кваліфікації; виявити основні виклики щодо забезпечення якості, акредитації та визнання кваліфікації відповідно до потреб споживачів послуг (учнів, студентів); розглядалися питання щодо функціонування суспільства знань та можливість рівного доступу до якісної освіти; визначення плану дії ЮНЕСКО для Середньострокової стратегії [19].

Сорбонська спільна декларація про узгодження системи вищої освіти в Європі виявляє потребу у побудові такої системи вищої освіти, «яка б забезпечувала студентам сприятливі умови пошуку сфери найбільш плідного застосування набутих знань» [16]. І вже на Болонській конференції офіційно заявляють, що «незалежність і автономія університетів забезпечували постійну адаптацію систем вищої освіти і наукових досліджень відповідно до нових потреб, вимог суспільства та розвитку наукових знань» [17]. Визначено, що першочергове значення для створення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти в світі є: «затвердження загальноприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, у тому числі шляхом запровадження додатка до диплома, з метою сприяння працевлаштуванню європейських громадян і міжнародній конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти; запровадження системи на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного та післядипломного. Доступ до другого циклу навчання потребуватиме успішного завершення першого, який має тривати щонайменше три роки. Створення системи кредитів на зразок Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів» [17]. Ключовими елементами Європейського простору вищої освіти зазначено: «європейські країни з різними політичними, культурними та академічними традиціями, які будуть брати участь у співпраці для досягнення спільної мети; європейські студенти та випускники зможуть легко переходити з однієї країни в іншу з повним визнанням кваліфікацій та періодів навчання, а також доступу до європейського ринку праці; європейські заклади вищої освіти могли б співпрацювати та обмінюватися студентами / співробітниками на основі довіри та прозорості й якості; європейські уряди мали б адаптувати свої національні реформи вищої освіти до більш широкого європейського контексту; вища освіта в Європейському регіоні підвищить її міжнародну конкурентоспроможність, а також вступить у діалог та покращить співпрацю із закладами вищої освіти в інших регіонах світу» [18].

Під час проведення Саламанкського з'їзду європейських закладів вищої освіти «Формування європейського простору вищої освіти» було визначено цілі, принципи і пріоритети діяльності вищих навчальних закладів Європи у майбутньому. Базуючись на принципах Великої хартії університетів визначають, що «Європейські вищі навчальні заклади знову підтверджують свою підтримку прин-

ципів Болонської декларації і свої зобов'язання зі створення до кінця десятиліття Європейського простору вищої освіти» [14]. Щодо якості освіти як важливої суспільної відповідальності, в документі було зазначено, що «якість – головна умова для довіри, доречності, мобільності, сумісності й привабливості в Європейському просторі вищої освіти» [14]. Під час проведення Празької конференції міністрів вищої освіти Європи «На шляху до європейського простору вищої освіти» було зазначено, що «слід і надалі докладати зусиль до забезпечення мобільності студентів, викладачів, науковців та адміністративних працівників з метою надання можливості скористатися багатством Європейського простору вищої освіти, включаючи демократичні цінності, розмаїття культур, мов та систем вищої освіти» [12]. Також було зазначено, що вища освіта – це суспільне благо, студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти у навчальних закладах. Комюніке Берлінської конференції міністрів вищої освіти Європи було проголошено, що «згідно з принципами автономії навчальних закладів відповідальність за якість вищої освіти передусім лежить на кожному окремому навчальному закладі, і таким чином забезпечується можливість перевірки якості системи навчання в національних рамках» [3].

Під час Бергенської конференції європейських міністрів освіти розглядали питання підвищення якості і на системному рівні впроваджувати внутрішні механізми контролю якості, безпосередньо пов'язані із зовнішніми системами забезпечення якості». Визначено цілі для подальшої роботи, що включають в себе: «впровадженні стандартів і принципів забезпечення якості відповідно до пропозицій доповіді Європейської мережі із забезпечення якості; впровадженні національних кваліфікаційних рамок; присудженні та визнанні подвійних дипломів, зокрема, на рівні доктора; створенні можливостей для гнучких траєкторій навчання у вищій освіті, включаючи процедури визнання попереднього навчання» [2]. Також потрібно зазначити, що саме на Бергенській конференції європейських міністрів освіти було прийнято Рамки кваліфікацій ЄПВО визначились щодо розробки національних рамок кваліфікацій до 2007 року та їх запровадження до 2010 року у країнах – учасників Болонського процесу. Кваліфікаційні рамки визначають кваліфікацію системи освіти та їхні взаємозв'язки. Національні рамки кваліфікацій розроблені таким чином, щоб вони були сумісні з загальною системою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, яка була прийнята у 2005 році і складається з трьох циклів (наприклад, бакалавр, магістр, доктор). Загальні рамки полегшують визнання кваліфікацій, оскільки конкретні кваліфікації можуть бути пов'язані із загальними рамками [13]. На Лондонській конференції міністрів європейських країн було проголошено, що 2010 рік стане роком переходу від Болонського процесу до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), і вища освіта буде ключовим елементом сталого розвитку суспільств як на національному, так і на європейському рівнях [10]. На Бухарестській конференції обговорювали питання академічної свободи, автономії, підзвітності вищих навчальних закладів та суспільства в цілому. Визначено, що вища освіта є громадською відповідальністю, та визнано ключову роль академічної спільноти –

інституціональних лідерів, викладачі, дослідники, адміністративний персонал і студенти – у створенні європейського освітнього простору. Зазначено, що «група продовження Болонського процесу запропонувати заходи для сприяння належному та повному виконанню узгоджених Болонських принципів та напрямків діяльності в Європейському просторі вищої освіти, особливо на національному рівні інституційних рівнів, зокрема, шляхом розробки додаткових методів роботи, таких як навчання колег, навчальні візити та інші заходи з обміну інформацією» [5]. Під час проведення Єреванської конференції міністрів європейських країн комюніке розглядалися питання покращення якості та релевантності навчання та викладання є головною місією ЄПВО, були прийняті Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Також наголошено, що «імплементация узгоджених структурних реформ є запорукою для консолідації ЄВПО і для успіху в довгостроковій перспективі. Наближеність систем освітніх рівнів, єдина кредитно-трансферна система, спільні принципи і стандарти забезпечення якості освіти, промоція програм мобільності та спільних програм, а також програм подвійних дипломів є фундаментом ЄВПО» [20].

У Бухареському комюніке було запропоновано об'єднатися для спільної роботи над удосконаленням «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському освітньому просторі вищої освіти» групу E4 (ENQA, ESU, EUA, EURASHE) та Міжнародна освіта, BUSINESSEUROPE та Європейським реєстром якості вищої освіти. Оновлена версія «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському освітньому просторі вищої освіти» була представлена на Єреванській конференції міністрів вищої освіти. Цей документ має сприяти впровадженню основних пріоритетів Болонського процесу в життя та прискорювати європейську інтеграцію. Порівнюючи, версії документу, потрібно зазначити, що ESG 2015 враховує розвиток європейської вищої освіти, а ESG 2005 – перехід до навчання, орієнтованого на студента, необхідність гнучких шляхів навчання та визнання компетенцій, отриманих поза формальною освітою. Також підвищився інтерес до процесу інтернаціоналізації вищої освіти та розвитку цифрового навчання. У документі ESG 2015 є посилання на вже розроблені та затверджені документи – рамки кваліфікацій та ECTS. Збільшується сфера використання ESG 2015 – заклади вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО), тобто застосовується до транскордонної та транснаціональної вищої освіти, а також до різних видів надання послуг (цифрове навчання). Версії ESG 2005 та ESG 2015 зосереджуються на забезпеченні якості, пов'язаному з навчанням і викладанням, але ESG 2015 включає посилення на «навчальне середовище та відповідні посилання на дослідження та інновації». Та особливо наголошується, що забезпечення якості має дві мету: підзвітність та зміцнення, а ESG застосовується, таким чином, до різних підходів до забезпечення якості. Цілі ESG 2015 мають забезпечити спільні рамки для забезпечення якості в Європі; забезпечити впевненість та підвищення якості вищої освіти; підтримувати взаємну довіру; надавати інформацію про забезпечення якості в ЄПВО. Оновлена версія ESG 2015 відображає консенсус між

усіма залученими організаціями просування щодо у забезпеченні якості в Європейському просторі вищої освіти і, таким чином, забезпечує міцну основу для успішної реалізації [6].

У рамках Болонського процесу створено експертну групу, результатом діяльності якої є документ «Європейський підхід до забезпечення якості спільних програм». Експерти відзначили, що спільні програми стимулюють мобільність студентів і викладачів, забезпечують спільне навчання, відкривають нові можливості для співпраці між країнами і створюють освітні програми світового рівня (programmes of excellence). Однак найбільш значні проблеми пов'язані з визнанням і забезпеченням якості, які є наслідком відмінностей в національних законодавствах європейських країн і неоднорідності їх систем забезпечення якості. Під час проведення Паризької конференції міністрів європейських країн було зазначено, що «академічна свобода і добросесність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадська відповідальність вищої освіти й за вищу освіту становлять основу ЄПВО» та стверджується «ми визнаємо прогрес, якого було досягнуто в запровадженні «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» у національні та інституційні практики більшості країн, і ми зобов'язуємось усунути перешкоди, що залишаються, щодо їх запровадження у національних законодавствах і правилах». Також визначено основні завдання для посилення й підтримки якості та співпраці всередині ЄПВО: трициклова система, сумісна із загальною рамкою кваліфікацій ЄПВО та ступенями першого і другого циклів, заснованими на ЄКТС, відповідність Лісабонській Конвенції про визнання; забезпечення якості у відповідності із «Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» [11].

Створення Європейського простору вищої освіти, ЄПВО об'єднало 48 країн з різними політичними, культурними та академічними традиціями, які впродовж двадцяти років долучалися до системи структурних реформ в освіті. Реформи у вищій освіті базуються на «основі спільних ключових цінностей, таких як свобода вираження поглядів, автономія установ, незалежні студентські спілки, академічна свобода, вільний рух студентів та персоналу. Через цей процес країни, установи та зацікавлені сторони європейського регіону постійно адаптують свої системи вищої освіти, роблячи їх більш сумісними та зміцнюючи свої механізми забезпечення якості. Для всіх цих країн основною метою є підвищення мобільності персоналу та студентів, а також сприяння працевлаштуванню. Цей офіційний веб-сайт ЄПВО надає як загальну інформацію про цей процес, так і детальну інформацію для експертів» [18]. У Болонській декларації 1999 року, наголошувалося на розробленні та запровадженні Європейської кредитно-трансферної системи, що застосовується як «національна кредитна система в більшості країн ЄПВО. В інших регіонах світу вона все частіше використовується інституціями або успішно взаємодіє з місцевими кредитними системами на основі порівнянних критеріїв, відіграючи роль у зростаючому глобальному

вимірі освіти» [1]. Діяльність Європейська асоціація з забезпечення якості вищої освіти можна визначити як рушій розвитку гарантії якості, представляючи агентства на міжнародному рівні, підтримуючи їх на національному рівні та надаючи їм комплексні послуги та можливості для створення мереж. Агенція працює в консультативному порядку зі своїми членами та філіями, європейськими партнерами та колегами, такими як Група Е4 (E4 Group (ENQA, the European Students' Union – ESU, the European Association of Institutions in Higher Education – EURASHE, and the European University Association – EUA). ENQA є одним із засновників Європейського реєстру якості (EQAR) [7]. Питання що стосується забезпечення якості та роботи агенцій з контролю якості розглянуто у Доповіді ENQA для міністрів, відповідальних за вищу освіту, на конференції міністрів ЄПЕВ у Єревані, травень 2015 р., де зазначено рекомендації урядам усіх країн-членів ЄПВО: розглянути вимоги та забезпечити впровадження спільно прийнятої європейської системи забезпечення якості; залишатися пильними щодо потенційних наслідків розвитку нерегульованого ринку транскордонного забезпечення якості; сприяти розробці керівних принципів передової практики з питань транскордонного забезпечення якості і зобов'язують використовувати їх агенціям з забезпечення якості; усунути будь-які інші обмеження, які можуть існувати на національному рівні, які забороняють публі-

кацію повних звітів експертними групами; створити та забезпечити необхідні умови, які дозволять агентствам з контролю якості працювати на належних рівнях незалежності та автономії [8]. Також представлені Рекомендації ENQA для міністрів, відповідальних за вищу освіту, на конференції міністрів ЄПЕВ у Парижі, травень 2018 р. є такими: створити необхідні умови, які дозволяють агентствам забезпечення якості працювати незалежно та автономно; переконатися, що національні правила не протирічать загальноєвропейському підхід; законодавчо унормувати розвиток забезпечення транскордонної якості ЄПВО; дозволити і заохочувати студентів долучатися до процесу забезпечення якості; усунути перешкоди щодо публікацій оглядів та звітів [7].

Висновки і пропозиції. З розвитком Болонського процесу основна його мета значно розширилась, відбуваються значні зміни на світовому та національному рівнях, тому розробляються нові документи, створюються робочі групи, удосконалюються та доопрацьовуються вже діючі документи згідно новітніх змін та завдань відповідно до нових запитів суспільства. Основні завдання для країн-членів Болонського процесу це є забезпечення якості освіти та реалізація структурних трансформацій задля цього. Перспективним є дослідження розвитку освітньої галузі в контексті болонських стандартів та змін щодо гармонізації нормативно-правових актів, що регулюють функціонування освіти, та вищої освіти зокрема.

Список літератури:

1. ECTS and Quality Assurance. URL: http://ec.europa.eu/education/ects/users-guide/quality_assurance_en.htm#ectsTop (accessed 05 June 2019).
2. Bergen Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf (accessed 05 June 2019).
3. Berlin Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf (accessed 03 June 2019).
4. Bologna Declaration. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf (accessed 05 June 2019).
5. Budapest Vienna Declaration. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf (accessed 05 June 2019).
6. Comparative analysis of the ESG 2015 and ESG 2005. URL: https://enqa.eu/indirme/papers-and-reports/associated-reports/EQUIP_comparative-analysis-ESG-2015-ESG-2005.pdf (accessed 03 June 2019).
7. ENQA. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2018/05/ENQA_message_Paris_2018.pdf (accessed 05 June 2019).
8. ENQA Report to Ministers Responsible for Higher Education in the EHEA Yerevan Ministerial Conference. URL: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2015/04/ENQA_report_Yerevan_2015.pdf (accessed 02 June 2019).
9. First Global Forum on International Quality Assurance, Accreditation and the Recognition of Qualifications in Higher Education UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001314/131402e.pdf> (accessed 05 June 2019).
10. London Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf (accessed 05 June 2019).
11. Paris Communiqué. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> (accessed 02 June 2019).
12. Prague Communiqué. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2001_Prague_Communique_English_553442.pdf (accessed 05 June 2019).
13. Qualifications Frameworks. URL: <http://www.ehea.info/page-qualification-frameworks>
14. Salamanca Convention. URL: [http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention\(2001\).pdf](http://www.edupolicy.org.ua/files/Salamanca_Convention(2001).pdf) (accessed 01 June 2019).
15. Second Global Forum on International Quality Assurance, Accreditation and the Recognition of Qualifications in Higher Education “Widening Access to Quality Higher Education”. URL: http://www.unesco.org/education/higher_education/presentations/presentation2004_insung_jung.pdf (accessed 05 June 2019).
16. Sorbonne Declaration. URL: <http://www.ehea.info/cid100203/sorbonne-declaration-1998.html> (accessed 02 June 2019).
17. The Bologna Process 2020. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf (accessed 05 June 2019).
18. The European Higher Education Area. URL: <http://www.ehea.info/pid34248/history.html> (accessed 03 June 2019).
19. Third Global Forum on International Quality Assurance, Accreditation and the Recognition of Qualifications in Higher Education Learners and New Higher Education Spaces. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001559/155919e.pdf> (accessed 05 June 2019).
20. Yerevan Communiqué. URL: http://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.05.15_Ministerial_Conference/Yerevan%20Communiqué.p (accessed 01 June 2019).